ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-14>

УДК 811.111-26

Дерван Б.І., Козуб Л.С.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЕВФЕМІЗМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню евфемії. У роботі висвітлено основні підходи до визначення терміна евфемізм. В аналізі публікацій наведено спроби дослідження евфемізмів та явища евфемії сучасними мовознавцями. Визначено різні підходи до класифікації евфемізмів вітчизняними та зарубіжними лінгвістами. Зазначається, що урахування соціального аспекту є досить вагомим в цьому питанні. Названо шляхи творення евфемізмів, що відбувається на різних рівнях мови, включаючи: лексичний, семантичний, фонетичний, словотвірний і стилістичний. Зазначено головні правила, за якими збільшується кількість евфемізмів. Проаналізовано способи евфемізації, зокрема, заміну шляхом запозичення, описового виразу, визначення, узагальненої назви, займенника.

Ключові слова: евфемізми, евфемізація, семантичні процеси, етимологія, конотація, класифікація.

Dervan Bohdana, Kozub Liubov

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

FEATURES OF THE USE OF EUPHEMISMS IN MODERN ENGLISH

Summary. The article is devoted to the study of euphemisms which are used instead of offensive, unpleasant words. Euphemisms allow us to talk about death, disease, health in more comforting way. The paper highlights the main approaches to the definition of the term euphemism. The analysis of publications on this topic presents attempts to study euphemisms by modern linguists. The article deals with the peculiarities of euphemisms as expressive means, investigates their classifications, as well as techniques for creating euphemisms. It highlights methods of euphemisation, in particular, substitution by means of borrowing, descriptive phrase, definition, generalized name, pronoun. Scientists point out that taking into account the social aspect is very significant in this matter. British and American linguists compiled dictionaries of euphemisms. These books include classification of euphemisms based on the sphere of its usage. Euphemisms are constantly increasing in numbers. The way in which euphemisms are created and how they fall into disuse has been of great interest of many native and foreign linguists. The laws that govern the creation and disappearance of euphemisms are Gresham's Law of Language and the Law of Succession. As for the Gresham's Law, it originates from two rules of monetary theory. This law asserts that "bad money drives out good" and holds that debased or underweight coins will drive good, full-weight coins out of circulation. The same principle can be applied to language, when "bad" meanings or associations tend to drive "good" meanings out of circulation. The second principle of Gresham's Law is the Law of Succession. After a euphemism becomes tainted by association with something bad, people will tend to shun it. Once people begin to shun a term, it is usually necessary to develop a new euphemism to replace the one that has failed. In this case another word will appear in place of the one that becomes tainted. This is how chains of euphemisms evolve. Nowadays euphemisms remain topical issues and subject of research in native and foreign linguistics.

Keywords: euphemism, euphemisation, semantic processes, etymology, connotation, classification.

Постановка проблеми. В сучасному світі існує безліч слів, виразів, які мають негативне, а інколи навіть неприйнятне значення. Такі слова зазвичай вживають в непрямому, завуальованому вигляді. Для цього може використуватися такий стилістичний засіб як евфемізми.

Явище евфемії в лінгвістиці традиційно пов'язують з табу. Саме етнографи були першими, хто почав займатися вивченням евфемізмів. Згодом до них долучилися лінгвісти Західної Європи та Америки. Незважаючи на велику кількість наукових праць на цю тему, не існує одного підходу до визначення евфемізмів та способу їхньої класифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчаючи проблему евфемізмів Д. Енрайт зробив спробу об'єднати дослідження евфемізмів англійської мови в діахронічному та синхронічному плані, проаналізувати функціонування евфемізмів в різних типах дискурсів та предметно-

понятійних сферах, а також розглянути загальнотеоретичні проблеми, пов'язані з визначенням статусу цього явища. Американській лінгвіст Адамс пропонує розглядати евфемію не тільки як набір мовних виразів. На думку науковця, до евфемії відносяться і багаточисленні невербальні сигнали [10, с. 32].

За твердженням О. Кацевої, евфемізми – це непрямі заміники найменувань страшного, ганебного або одіозного, які впроваджуються через моральні або релігійні мотиви [5, с. 65]. В. Заботкіна зазначає, що евфемізм виникає в результаті безлічі прагматичних причин, наприклад, ввічливості, делікатності, педантичності, благопристойності, прагнення завуальовувати негативну сутність або окремі явища дійсності [4, с. 103]. За визначенням О. Сенічкина, евфемізм – слово або вираз, який вживається замість іншого, яке з певних причин незручно або небажано вимовляти [8, с. 140].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових праць на тему евфемізмів, невирішеною проблемою залишається вивчення способів їхнього творення. Однією з перших перелік способів евфемізації запропонувала Ж. Варбот: заміна за допомогою запозичення, описового виразу, визначення, узагальнювальної назви, займенника тощо. Запропонована В. Великородою «універсальна» класифікація способів творення евфемізмів є результатом детального аналізу існуючих класифікацій та логічного їхнього поєднання в єдину структуровану класифікацію, що дозволяє вичерпно подати процес творення евфемізмів загалом, але необхідно зважати на те, що ця класифікація зорієнтована на евфемізми лише функціонально прагматичного спрямування [2, с. 134].

Дослідники виокремлює такі механізми поповнення евфемістичної лексики: а) семантичні процеси (фразеологізація, генералізація, метафоризація, іронія, метонімізація, антономазія, літота, елевація, гіпербола); б) словотвірні процеси (словоскладання, аббревіація, морфемна заміна, ониматопея, зрощення); в) фонетичні процеси (фонемна заміна, римований словотвір, графічне пропущення, редуплікація, зворотній словотвір); г) іншомовні запозичення; д) комбіновані способи творення [2, с. 135].

Мета статті. Основною метою статті є визначити поняття евфемізму, проаналізувати їхню класифікацію, дослідити способи евфемізації та основні шляхи творення евфемізмів.

Виклад основного матеріалу. Сфер використання евфемізмів доволі багато. Кожна із них диктує свої правила, норми спілкування, а отже і слова, які повинні замовчуватися. Так, прийнято вважати, що певні слова, пов'язані з фізіологією, віком, політикою потрібно пом'якшувати аби не викликати негативної асоціації. Важливим аспектом у використанні евфемізмів є культурне та мовне середовище, а також сама культура мовця. Якщо мовець має достатньо високий рівень освіченості, він сам розуміє, які слова є неприйнятними в тій чи іншій ситуації.

На особливу увагу заслуговує переклад евфемізмів, що передбачає їхнє перенесення в іншу культурну та суспільну картину. І тут на допомогу приходять знову ж таки освіченість перекладача, який має розуміти, що культурна та історична картини двох мов кардинально відрізняються і використання цілком прийнятнього, позитивного слова в одній мові може викликати обурення та негативні асоціації в іншій.

Незважаючи на те, що евфемізми привертають увагу вітчизняних та зарубіжних науковців, їхні думки розходяться щодо деяких аспектів. Існує декілька підходів до визначення поняття «евфемізм». Так, Л. Крисін визначає евфемізм як «спосіб непрямого, перифрастичного й при цьому пом'якшувального позначення предметів, властивостей чи дій» [6, с. 384]; Д. Е. Розенталь розглядає евфемізм як «пом'якшувальне означення будь-якого предмету або явища, більш м'яким виразом замість грубого» [2, с. 15]; Ж. Варбот розглядає евфемізми як «замінники різких вульгарних, грубих слів і виразів» [1, с. 344]; О. Реформатський пропонує розуміти евфемізми як

«дозволені слова, які вживаються замість заборонених (табуєваних)» [7, с. 105].

Інший підхід є комунікативним. Так, К. Аллан і К. Беррідж у своєму визначенні поняття «евфемізм» беруть до уваги комунікантів і розуміють його як альтернативу виразу, якому не надається перевага, з метою уникнути можливої втрати мовцем обличчя у тій чи іншій ситуації [10, с. 11]. У своєму тлумаченні евфемізму В. Великорода звертає увагу передусім на психологічний аспект і зазначає, що «евфемізми – це одиниці вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, що використовуються для заміни прямих найменувань, вживання яких з соціально чи психологічно зумовлених причин вважається небажаним» [2, с. 18].

Кількість евфемізмів постійно змінюється. Ці процеси відбуваються не випадково. За це відповідають два основні правила: закон Грехема та закон послідовності. Закон Грехема можна підсумувати таким чином: негативне значення чи асоціації слів витісняють позитивні значення. Так, coition, copulation та intercourse колись були загальними термінами для coming together, coupling та communication, але після того, як ці слова почали вживатися як евфемізми, їх сексуальні значення стали домінувати в мовленні, цілком затьмаривши інші семи [13, с. 5].

Закон Грехема керує другим евфемістичним принципом – законом послідовності. Після того, як евфемізм починає викликати асоціацію з «поганим» словом, яке він завуальовує, мовці намагаються уникати його. Коли мовці починають остерігатися певного терміну, виникає необхідність створити новий евфемізм з більш позитивною конотацією. Цей процес може продовжуватися й далі, утворюючи таким чином ланцюги евфемізмів. Закон послідовності, що веде до утворення евфемістичних ланцюгів чи синонімічних груп евфемізмів для позначення певного поняття, призводить, з одного боку, до збагачення словникового складу мови, а з іншого – до нашарування великої кількості пасивної лексики. Джерелами поповнення евфемізмів є запозичення з нейтральної лексики, іншомовних слів та неологізмів [13, с. 4].

Класифікації евфемізмів будуються з урахуванням їхніх соціальних аспектів, оскільки класифікація суто за формальними мовними критеріями не дає бажаного результату в спробі досягнути сутності явища евфемізації. Усі теми й сфери евфемізації Л.П. Крисін поділяє на дві групи: особистісні (фізіологічні процеси, назви частин тіла, стосунки між статями, хвороби тощо) й соціальні (стосунки між людьми, з суспільством, владою) [6, с. 28]. Натомість І.Р. Гальперін вважає, що політичних евфемізмів немає, оскільки відбувається не синонімічна заміна, а вираження іншого поняття – викривлення соціальної дійсності, підміна одних понять іншими [3, с. 173].

На думку Х. Роусона, евфемізми можна розділити на 2 великі групи: позитивні та негативні. Позитивні примножують і перебільшують якості предмета, при цьому об'єкт евфемізації стає більш благородним і значимим, ніж він є на справді. Негативні евфемізми навпаки применшують якості об'єкта евфемізації, вони є захисними за своєю природою (захищають людей

від називання предметів, які вони не бажають згадувати). До цієї групи відносяться давні евфемізми, які виникли замість табу для називання імен богів та надприродних сил, імен померлих [13, с. 13].

Ще один критерій для класифікації евфемізмів – критерій свідомого (несвідомого) використання. З урахуванням цього критерію, Х. Роусон розділяє евфемізми на несвідомі та свідомі. Несвідомі евфемізми – це слова, які розвивались як евфемізми, але їх етимологія в даний період часу не усвідомлюється носіями мови. Свідомі евфемізми використовуються носіями мови з певною метою, наприклад, не образити співбесідника, не поставити його в незручне становище [13, с. 3].

Всі словники евфемізмів, які створені британськими та американськими лексикографами, побудовані за тематичним принципом. Така лексико-семантична класифікація є переліком предметно-понятійних сфер функціонування евфемізмів, які варіюються від 7 пунктів у Ч. Кейні і до 70 у Р. Холдера. Позитивним у такій класифікації є те, що вона дає уявлення про розповсюдження евфемізмів в певній культурі, а кількісний склад евфемізмів тієї чи іншої групи свідчить про її продуктивність на даний період часу. До негативних рис можна віднести співпадіння деяких сфер, неможливість точного віднесення того чи іншого евфемізму до певної групи. Через це Р. Холдер навіть виділив групу під назвою некласифікованих евфемізмів («unclassified entries») [12, с. 496].

Найбільш детальна класифікація евфемізмів була запропонована Б. Воррен, яка пов'язує процес евфемізації з 2 типами змін: перша стосується форми слова або виразу, друга – його значення. Формальні зміни науковець поділяє на 3 великі групи: за допомогою словотвірних способів, фонетичних змін і запозичень. До групи семантичних змін, що пов'язані з процесом евфемізації, автор включає також прийоми спеціалізації та генералізації значення, метафору, метонімію, антифразис, літоту, гіперболу [14, с. 16–24].

Творення евфемізмів відбувається на різних мовних рівнях, а саме: лексичному, семантичному, фонетичному, словотвірному, стилістичному. Саме тому існує така велика кількість способів творення евфемізмів. Як зазначалось вище, однією з перших перелік способів евфемізації запропонувала Ж. Варбот виділивши заміну за допомогою запозичення, описового виразу, визначення, узагальнювальної назви, займенника тощо [1, с. 345]. Шість способів творення евфемістичних заміників виділяє О. Тараненко: а) перифрази; б) утворення слів з іншою мотива-

цією, іншою внутрішньою формою, а нових значень слів через асоціацію за суміжністю, подібністю або протилежністю: метонімія, метафора, антифраз; в) заміна слова іншим, семантично пов'язаним: синонімом чи словом з близьким значенням, антонімом і взагалі словом з протилежним значенням; г) заміна назви предмета, явища лише вказівкою на них (використання вказівних та неозначених займенників і займенникових прислівників; г) еліпсис; д) видозміна звукової форми слова, компонентного складу словосполучення [9, с. 168].

Важливим підґрунтям для подальших досліджень є характеристика способів творення евфемізмів А. Кацева, який дійшов висновку, що найбільш типовим семантичним способом евфемізації є генералізація. Метафоризацію інтенсивно використовують у всіх мовах, метонімізація ґрунтується на асоціативних зв'язках між денотатом у сфері табу й необразливим денотатом, поляризація має дещо меншу питому вагу порівняно з іншими способами евфемізації в групі семантичних зсувів, вона виявляється в двох видах: повній антонімічності денотата й асоціата в частковому семантичному контрасті. Огляд запропонованих лінгвістом способів свідчить про те, що вчений дещо звужує потенціал механізмів поповнення евфемістичної лексики: дослідник обмежується аналізом семантичних зсувів, способами зміни форми та запозиченнями. А. Кацев звертає увагу на те, що «у словотворенні сучасних евфемізмів важливу роль відіграють різні способи зміни форми слова і насамперед звукова аналогія, негативна префіксація та скорочення» [5, с. 35].

Висновки і пропозиції. Таким чином, евфемізми залишаються актуальним питанням та предметом дослідження у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці. У стилістиці евфемізми розглядаються як замітники грубої, неприйнятної лексики. Досліджуючи явище евфемії, лінгвісти розробляють класифікації, що базуються насамперед на соціальному значенні цього явища, а також аналізують способи творення евфемізмів. Британські та американські науковці пропонують тематичні класифікації евфемізмів, які є переліком сфер, в яких можливе використання заміників. Евфемізми в англійській мові використовуються не тільки для заміни неприйнятного виразу, а й для слів, які в деяких ситуаціях з тієї чи іншої причини використовувати не можна. Хоча погляди лінгвістів дещо різняться з цього питання, загальна сукупність способів утворення евфемізмів в англійській мові сприяє подальшим дослідженням цієї проблеми.

Список літератури:

1. Варбот Ж.Ж. Табу Русский язык. Энциклопедия / за ред. Ф.П. Филин. Москва : Сов. энцикл., 1979. С. 345–346.
2. Великогорода В.Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2007. 232 с.
3. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва : Изд-во лит-ры на ин. языках, 1968. 164–167 с.
4. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка. Москва : Высшая шк., 1989. 124 с.
5. Кацев А.М. Языковые табу и эвфемия. Ленинград : ЛГПИ им. А.И. Герцена, 1988. 80 с.
6. Крысин Л.П. Эвфемизмы в современной русской речи. Русский язык конца XX столетия (1985–1995). Москва : Языки русской культуры, 2000. 384 408 с.
7. Реформатский А.А. Введение в языковедение. Москва: Аспект – Пресс, 1996. 536 с.
8. Сенечкина О.П. Эвфемизмы русского языка. Спецкурс : учебное пособие. Москва : Флинта, 2012. 151 с.

9. Українська мова : енциклопедія / ред. рада: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін., 2-ге вид., Київ : «Укр. енцикл.», 2004. 824 с.
10. Allan K. Euphemisms and Dysphemisms: Language Used as Shield and Weapon. N.Y. : Oxford, 1991. 263 p.
11. Enright D.J. Fair of Speech: The Uses of Euphemism. Oxford : Oxford University Press, 1985. 13–54 p.
12. Holder R.W. A Dictionary of Euphemisms. How not to Say What You Mean. Oxford : Oxford University Press Inc. New York, 2003. 525 p.
13. Rowson H.A. Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk. New York, 2002. 324 p.
14. Warren B. What Euphemisms Tell Us about the Interpretation of Words. New York: Studia Linguistica, 1992. 46/2.

References:

1. Varbot Zh.Zh. (1979). Tabu [Taboo]. *Russkiy yazyk. Entsiklopediya* [Russian Language. Encyclopaedia]. gl. red. F.P. Filin. Moscow: Sov. entsikl., pp. 345–346. (in Russian)
2. Velykoroda V.B. (2007). Semantichni ta funktsionalno-prahmatychni kharakterystyky evfemizmov v anhliiskii movi [Semantic and functional-pragmatic characteristics of euphemisms in English (PhD Thesis), 232 p. (in Ukrainian)
3. Galperin I.R. (1968). Ocherki po stilistike angliyskogo yazyika [Essays on the style of the English language]. Moscow: Izd-vo lit-ryi na in. yazyikah, pp. 164–167. (in Russian)
4. Zabolotkina V.I. (1989). Novaya leksika sovremennogo angliyskogo yazyika [New vocabulary of modern English]. Moscow: Vischa shkola, p. 124. (in Russian)
5. Katsev A.M. (1988). Yazykovyie tabu i evfemiya [Language taboos and euphemia]. Leningrad: LGPI, 80 p. (in Russian)
6. Kryisin L.P. (2000). Evfemizmyi v sovremennoy russkoy rechi [Euphemisms in modern Russian language]. *Russkiy yazyk kontsa XX stoletiya (1985–1995)* [Russian language of the late twentieth century]. Moscow: Yazyiki russkoy kulturyi, pp. 384–408. (in Russian)
7. Reformatskiy A.A. (1996). Vvedenie v yazyikovedenie [Introduction to Linguistics]. Moscow: Aspekt – Press, 536 p. (in Russian)
8. Senechkina O.P. (2012). Evfemizmyi russkogo yazyika. [Euphemisms of the Russian language]. Moscow: Flinta, 151 p. (in Russian)
9. Ukrainska mova: entsyklopediia [Ukrainian language: Encyclopedia] / ed: V.M. Rusanivskyi, O.O. Taranenko, M.P. Ziabliuk ta in. (2004), vol. 2, Kyiv: Ukr. en-tsykl., 824 p. (in Ukrainian)
10. Allan K. (1991). Euphemisms and Dysphemisms: Language Used as Shield and Weapon. N.Y.: Oxford.
11. Enright D.J. (1985). Fair of Speech: The Uses of Euphemism. Oxford: Oxford University Press.
12. Holder R.W. (2003). A Dictionary of Euphemisms. How not to Say What You Mean. Oxford: Oxford University Press.
13. Rowson H.A. (2002). Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk. New York.
14. Warren B. (1992). What Euphemisms Tell Us about the Interpretation of Words. *Studia Linguistica*, 46/2.